

Давидченко І. Д.
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
м. Харків, Україна
e-mail: davidchenkoid@ukr.net

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНІХ ТЕКСІВ

На рубежі тисячоліть на стику лінгвістики й культурології виникає нова наука – лінгвокультурологія, предметом дослідження якої стають ознаки культури народу, які відбилися і закріпились у мові [2]. Лінгвокультурологія вивчає фіксацію в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці духовної й матеріальної культури народу, тобто культурно значущої інформації збережених у колективній пам'яті народу символічних способів матеріального й духовного усвідомлення світу певним етносом, відтворених у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, нормах, звичаях, обрядах, міфах, віруваннях, забобонах, побуті [4].

На підставі аналізу і узагальнення положень наукових праць (М. Алефіренко, А. Арутюнова, Д. Башуріна, В. Воробйова, О. Дортман, О. Зінов'єва, В. Кононенко, В. Красних, В. Маслова, Г. Нурулліна, Л. Саяхова, Ю. Степанов, В. Телія, І. Харченкова, В. Шаклеїн та ін.) визначено, що лінгвокультурологічна компетентність – це інтегративна якість фахівця, що відображає готовність і спроможність до взаєморозуміння і взаємодії з представниками іншого лінгвокультурного соціуму на підставі оволодіння знаннями про іншу лінгвокультуру і соціонормативним комунікативним досвідом з метою їх реалізації в різних сферах професійної педагогічної діяльності.

Завдання лінгвокультурологічного аналізу тексту полягають у виробленні навичок системного комплексного лінгвістичного аналізу мовностилістичної структури художнього тексту. З-поміж основних підходів до вивчення тексту особливе місце посідають антропоцентричний (комунікативний) (Ф. Бацевич, В. Красних, М. Макаров, Т. Радзієвська, О. Селіванова) і когнітивний напрями (Л. Бабенко, Н. Бурвікова, Ю. Казарін, О. Кубрякова, Л. Поповська), які зумовлюють, з одного боку, розширення завдань лінгвістичного аналізу тексту у вищій школі, а з іншого, появу нових його різновидів: філологічного, семантичного, комунікативно-прагматичного, дискурсивного, лінгвокультурологічного, концептуального та інших, кожен з яких є своєрідним кроком у пізнанні психолінгвістичних і когнітивних аспектів мовлення.

Майбутні вихователі закладів дошкільної освіти повинні володіти таким багажем знань, умінь і навичок, що сприятимуть практичному досягненню високих результатів лінгвокультурологічної компетентності дітей дошкільного віку. Тому, за специфіки професійної діяльності у майбутніх вихователів необхідно виробити такі вміння: самостійно складати мовленнєві взірці розповідей (описові, власного досвіду, творчі); розробляти лінгвокультурологічні моделі, доступні для наслідування дітьми; добирати малі жанри фольклору, тексти художніх творів, що сприяють розвитку образного мовлення дітей; укладати сценарії дидактичних мовленнєвих ігор, ситуацій та розробляти мовленнєві завдання; укладати конспекти занять, сценарії літературних ранків і вечорів, розваг; виправляти мовленнєві помилки та огріхи й запобігати виникненню нових; творчо планувати навчально-мовленнєву діяльність дітей дошкільного віку [1].

Отже, посилаючись на вище зазначене, можна дійти висновків щодо розвитку лінгвокультурології в сучасному мовознавстві: мова розглядається в контексті нації як носій особливого типу культури й мислення; мова є транслятором культурних цінностей; із точки зору лінгвокультурології вивчають як цілісні тексти, так й окремі шари лексичного складу мови (фразеологізми й термінологічні системи).

Усвідомлення студентами ціннісних засад української культури сприяють навчальні тексти українською мовою, укладені з урахуванням певних лексичних, граматичних, стилістичних засобів. Тексти транслюють культурні цінності, є джерелами культурологічної інформації, а також служать матеріалом для засвоєння й закріплення мовних знань. Вони допомагають зрозуміти особливості української самосвідомості, виробити власне ставлення до «чужих» традицій і звичаїв, дають уявлення про важливі явища української дійсності, виробляють ставлення до історії культури як до способу розуміння сучасності, розглядають складні проблеми сучасності через призму історії культури.

При роботі з текстом на заняттях із української мови прийнято формувати мовознавчу (мовну й лінгвістичну) і комунікативну компетентності студентів, що є показником спрямованості цієї діяльності на розвиток функціональної грамотності як спроможності людини максимально швидко адаптуватися в зовнішньому середовищі й активно в ній функціонувати. Комплексне формування всіх предметних компетентностей дає можливість студентам сприймати текст як цілісну одиницю не тільки мови й мовлення, а й культури.

На підставі аналізу психолого-педагогічних і лінгвометодичних досліджень останніх десятиліть ХХ століття, свідчимо, що процес навчання української мови зміцнюється позиціями наукового осмислення комунікативних якостей особистості й комунікативних ресурсів мови. При цьому взаємодією лінгвістів і педагогів створено чудовий прецедент – ініційоване практикою навчання переказу і творчу увагу до тексту як основного продукту мовленнєвої діяльності особистості. При такому ставленні науки до практики навчання української мови помітно посилилась роль підготовки студентів до усних і письмових переказів творів, що підтверджується підручниками та навчальними посібниками, рекомендованими для опрацювання при підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у закладах вищої освіти: уміння й навички, що формуються у процесі роботи з розвитку зв'язного мовлення студентів, мають свої особливості, за допомогою їх студенти освоюють досвід творчої діяльності зі створення тексту. Потенційні можливості таких підручників очевидні з позиції визнання їх своєчасного впливу на професійні якості сучасних майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, розуміння ними й реалізацію на практиці концептуально значущого визнання того, що розвиток зв'язного мовлення – це в основному знання про способи діяльності, про те, що і як треба виконувати, щоб розкрити тему й основну думку висловлювання, як збирати й систематизувати матеріал до висловлювання, як правити написане. Специфіка цих знань – їх спрямованість на вироблення мовних умінь.

Отже, основні напрями педагогічної діяльності щодо формування лінгвокультурологічної компетентності, у межах якої передбачаються всі види роботи над текстом, пов'язані з формуванням умінь і навичок, якими забезпечується збагачення активного запасу слів, вільне послуговування всіма засобами граматики, словотвірними моделями, із формуванням умінь створювати текст (усний і письмовий) із метою висловлення власних думок, намірів реалізації знань, вираження почуттів. Для досягнення такої мети необхідне вирішення завдань засвоєння й дотримання студентами мовної норми, вимог культури мови та стилістики.

Актуальним є метод конструювання тексту, при запровадженні якого варто спиратися на теорію мови, досліджуваний відповідно до програми теоретичний матеріал.

Важливою умовою запровадження цього методу є свідоме застосування на практиці пропозицій і текстів, що конструюються за заданими характеристиками (від прийомів роботи над словосполученням, реченням до прийомів роботи над текстом переказу й різними жанрами творів) [3].

Із погляду психолінгвістів (І. Зимня, О. Леонтьєв), текст є результатом мовленнєво-мисленнєвого процесу, що реалізується мовцем у формі конкретного усного чи письмового твору відповідно до мотиву, мети, обраної теми, задуму та ідеї. Він характеризується певною структурою, композиційною, логічною та стилістичною єдністю. Розгляд тексту як засобу комунікації став одним із магістральних напрямів лінгвістики тексту. Це насамперед проблеми комунікативної організації тексту й текстової діяльності (Ф. Бацевич, І. Зимня, Л. Лосєва, О. Селіванова та ін.), міжфразні зв'язки й відношення (І. Барінова, Г. Солганик). Однак, із нашого погляду, найбільш вагомими у цьому аспекті є дослідження Ф. Бацевича й О. Селіванової, які розглядають теоретичні та практичні аспекти тексту [1].

Привертання уваги студентів до багатозначних ознак художнього тексту викликає в читача роздуми про можливість співтворчості, а також – лінгвокультурологічне інтерпретування тексту. Розуміння тексту з позицій нормативності та комунікативної доцільності мовних явищ, з позиції їх тематичної єдності, логіко-композиційної підпорядкованості та мовностилістичної щільнооформленості підсилює можливості науково обґрунтованої організації освітнього процесу – формування лінгвокультурологічної.

Як зазначала одна з видатних методистів ХХ століття О. Селіванова, у структурі синтаксичного аналізу мають бути інтонаційно-сміслові характеристики тексту, які значно підвищують осмисленість сприйняття запам'ятовування тексту, виразність його, а роботою над логічним наголосом, у свою чергу, активізується увага до аналізу смислових опор сприйманого й відтвореного тексту [4].

У збірниках диктантів і переказів для державної підсумкової атестації з української мови рекомендовано взірці текстів різних функціональних стилів української мови, завдяки яким студенти ознайомлюються з історичним минулим нашого народу, звичаями, традиціями й оберегами, духовною культурою й мистецтвом, природою й відомими пам'ятками України, видатними постатями національної історії, культури, науки та їхніми досягненнями.

Отже, дібрані тексти мають значний виховний і пізнавальний потенціал, ними забезпечується реалізація культурологічного й комунікативного принципів навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах, їх вивчення сприяють утіленню вимог відповідних змістових ліній чинної програми з української мови.

Література:

1. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.04. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
2. Зиновьева Е. И., Юрков Е. Е. [Лингвокультурология : теория и практика](#). Санкт-Петербург : ООО „Издательский дом „МИРС““, 2009. 292 с.
3. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навчальний посібник. К. : Вища школа, 2008. 327 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. Київ ; Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.